

rozvoj ruského revolučního hnutí v šedesátých, sedmdesátých a částečně osmdesátých letech minulého století a na jejich přínos k teorii pokroku.

Kazakov seřadil autory, jejichž díla jsou předmětem jeho úvahy, chronologicky. Tato chronologie zároveň odpovídá charakteristice vztahu mezi danými autory a marxismem. Zatímco Lavrov, člen I. internacionály a osobní přítel Marxe a Engelse, byl marxismem ovlivněn velmi silně, zůstává Michajlovskij až do své smrti teoretikem nacionalisty a Kovalevskij je představitelem ruského pozitivismu. Kazakov nerozebírá podrobně díla studovaných autorů. Pokusil se načrtnout hlavní rysy jejich teorie pokroku, již pokládá za centrum jejich názorů na společnost, přičemž poukazuje na jistou příbuznost mezi jejich názory a názory utopických socialistů. V podstatě se ve všech třech případech soustřeďuje na základní otázky: problém podstaty pokroku, jeho podmínek a nositelů a na rozbor vztahu dané teorie pokroku k současné politické situaci v Rusku, k politickému boji.

Kazakov sám přistupuje k řešení otázky ze seriózního marxistického hlediska. Svou práci chápe jako práci historickou. Sám o tom píše: „Ruští sociologové, jejichž teorie byly předmětem naší analýzy, se snažili nalézt odpovědi na otázky, které formulovalo už předcházející sociologické myšlení (...). I oni však položili řadu nových otázek souvisejících s pokrokem (kvantitativní a kvalitativní pokrok, jeho meze, cena pokroku, specifika metod jeho poznání). Ne všechny tyto otázky si uchovaly svůj význam pro pozdější rozpracování. Ale takové problémy, jako je pokrok a štěstí, osobnost a pokrok, ideál a pokrok, obecná a specifická kritéria pokroku, přitahují stále více pozornost současných marxistických vědců. Řešení těchto problémů, stejně jako další rozvoj vědecké teorie pokroku, vyžaduje znalost vývoje učení o pokroku a chápání úkolů kladených současnou etapou pokrokového vývoje lidstva“ (str. 130). Tímto způsobem lze tedy chápat obecný cíl, ke kterému chce Kazakov svou knihu přispět. Je to jistě přispěvek pouze dílčí a tím jsou dány i jeho nedostatky: autor se nevyhnul jistě jednostrannosti při rozboru daných teorií i působnosti jejich autorů. Je to dáno jednak skrovným rozsahem knihy, jednak tím, že jde o reakci na opačnou jednostrannost předchozích hodnocení. I přes tento nedostatek je kniha nesporně zajímavá a čtivá a lze jen doufat, že se dočkáme monografického zpracování těchto problémů v rozsahu, který by umožňoval jejich všestrannou analýzu.

Ivana Holzbachová

Romolo Cegna: Appunti su Valdismo e Ussitismo — La teologia sociale di Nicola della Rosa Nera (Cerruc); Bolletino della Società di studi Valdesi N. 130, Dicembre 1971, N. 131, Giugno 1972 (stran 34 + 42).

Tato obsáhlá stať italského historika R. Cegni prozatím dovršuje řadu jeho studií, věnovaných valdenským naukám a husitství v jejich vzájemném vztahu a osobnosti, která tento vztah symbolizuje, pražskému husitskému mysliteli německého původu, Mikuláši z Drážďan. Hodlám na tomto místě věnovat pozornost nejen uvedené poslední staťi, ale i některým předchozím článkům z nedávných let, zejména „*Istanze religiose e sociali in Nicola da Dresda*“ (Rivista di storia e letteratura religiosa IV, 1968, str. 288—315) a „*L'Ussitismo Piemontese nel' 400 — Appunti ed ipotesi per uno studio organico*“ (tamtéž, VII, 1971, str. 3—69).

V uvedených i jiných pracích, jež budu dále citovat, se R. Cegna zabývá nejprve otázkou valdenských traktátů, v nichž byly již dříve zjištěny více nebo méně volné překlady nebo parafráze textů husitských. Zvláštní pozornost věnuje mezi jiným poměru traktátu „De li 7 Sacrament“ z valdenského rukopisu ženevského 208 k určitým úsekům Biskupcovy „Confessio Taboritarum“ a vztahu mezi valdenským textem „De purgatori soyma“ a traktátem Mikuláše z Drážďan „De purgatorio“. Již ve staťi „*L'Ussitismo Piemontese*“ dospěl literárně textovým rozbořem jednoho ze základních valdenských textů, tzv. „Libro expositivo“ (z něhož nám zachoval excerpta ve své antivaldenské polemice „Victoria triumphale“ asi z konce 15. stol. Samuele da Casine), valdenského rukopisu 208 a odpovídajících pasáží „Confessio Taboritarum“ k závěru, že oba valdenské texty, které jeví nápadné shody, ale i rozdíly, nejsou závislé na „Táborské konfesi“, ale že „Konfese“ i tyto valdenské traktáty jsou různými zpracováními staršího husitského textu. Rozbor těch míst z „Konfese“ i z rukopisu 208, která se týkají nauky o očištění, ukazuje též na takovýto společný pramen — na husitské zpracování traktátu Mikuláše z Drážďan „De purgatorio“ (zatímco dosud

bylo obecně přijímáno Sedlákovu mínění o přímé závislosti „Konfese“ na Mikuláši z Drážďan. Ve své poslední studii doplnil pak Cegna tuto hypotézu tím, že autorem tohoto husitského zpracování Mikuláše z Drážďan byl patrně sám Biskupec a na základě podrobného srovnání latinského textu, jež našel v cambridgeském rukopise Dd XV 29, s valdenským textem ženevského rukopisu 208 vyslovuje domněnku, že v Cambridgi máme aspoň část latinské verze (Biskupcova? — původně českého?) zpracování traktátu drážďanského mistra „De purgatorio“.

Cegna se ve svých starších studiích zabývá ještě řadou vzájemných souvislostí valdenských a husitských (i Husových) textů, nás však bude zajímat především to, co je hlavním obsahem jeho posledního článku, Cegnův přínos k bádání o Mikuláši z Drážďan (autor si ovšem tohoto husitského autora všiml, jak uvidíme, již i v předchozích publikacích), o němž sám říká „divenuto ormai compagno di molte mie ore di studio, di lettura, di pensiero“ (*Predestinazione ed escatologismo ussiti nel Valdismo medioevale*, Bolletino della Società di Studi Valdesi, N. 128, Dicembre 1970, str. 9). Této postavě skutečně věnuje systematické úsilí a v práci o ní pokračuje i nadále — mj. připravuje kritickou edici Mikulášova traktátu „De purgatorio“ — zaujímá stanoviska k pracím jiných autorů o tomto tématu (H. Kaminsky, J. Nechutová — obdivuhodná je Cegnova znalost češtiny a české odborné literatury) a zejména se intenzivně odává studiu dosud neprozkoumaných rukopisných pramenů a nepovšimnutých rukopisných údajů (srov. řadu doplňků k citacím v moderních edicích — *L'Ussitismo Piemontese*, str. 68, pozn.), k čemuž plodně využil svého několikaletého pobytu v Praze. Mohl tak přispět nejen k interpretaci a objasnění Mikulášova učení, ale i k obohacení toho, co jsme dosud věděli o životě a díle tohoto pražského německého husity. Nikdo z českých badatelů se např. dodnes nezastavil u Mikulášova přízviska „de Czerruc“, dosvědčeného rukopisem pražské kapitulní knihovny D 52 (s traktátem „De purgatorio“ a s katolickou polemikou), které patrně vzniklo z názvu Mikulášova pražského působiště, domu U Černé růže, a jehož písařskými variantami jsou patrně příjmení drážďanských mistrů ve vídeňském rukopise 5242 „Gerticz“, „Gerit“ (*L'Ussitismo Piemontese*, str. 57–58; *Appunti* 1971, str. 10). Biografickým přínosem je rovněž Cegnova hypotéza, týkající se Mikulášova spisu „Contra rectorem in Corbach“ (*Appunti* 1971, str. 11–13): z tohoto textu Cegna vyvozuje, že v době vzniku tohoto spisku byl Mikuláš rektorem ve Wildungen, že se tedy přitomek, objevující se v traktátu, „de Wildungen“, vztahuje na autora traktátu a nikoli na jeho adresáta, jak jsme se dosud ve shodě se Sedlákem domnívali. Kromě toho Cegna tuto polemiku datuje na základě jejích utrakvistických míst k r. 1412 (na rozdíl od dosavadního datování do 2. pol. r. 1415), a z obojího mu pak plyne, že v letech 1409–1412 byl Mikuláš ve Wildungen, kam snad po možném předchozím pobytu v Praze odešel po Dekretu Kutnohorském.

Italský historik doplňuje i naše znalosti o literární činnosti Mikuláše z Drážďan: navrhuje zařadit do soupisu Mikulášových děl eucharistický traktát, jež podle explicitu nazval „Collecta“, připojovaný v rukopisech ke kázání „Sermo ad clerum“ (*Appunti* 1971, str. 20); v pražské kapitulní knihovně (rukopis D 118) našel nový fragment traktátu „De quadruplici missione“ (*Appunti* 1972, str. 37); na též místě opravuje Bartošův a Kaminského soupisy, podle nichž je traktát „His notatis“ (UK Praha XXII F 204) totožný s traktátem „De proprio sacerdote et casibus“; dokazuje přesvědčivě, že tzv. „Processus consistorialis“, jež Kaminsky klade mezi nejisté spisy, je Mikulášovým autentickým dílem (*Appunti* 1971, str. 17); do nového světla staví Mikulášův traktát „De labore corporali“ (*Appunti* 1972, str. 14); zamýšlí se nad Mikulášovým autorstvím drobných traktátů, zejména „De correccione“ a „De sciencia sacerdotum“, z pražského univerzitního kodexu X D 10 (*L'Ussitismo Piemontese*, str. 64–66); vyvrací Bartošovu hypotézu o Mikulášově autorství spisku „Questiones circa quantum partem sententiarum“ (*L'Ussitismo Piemontese*, str. 67).

Sociální teologii Mikulášovu, na níž je závislá teologická struktura italského valdenství konce 15. stol., představuje autor v recenzované studii na základě Mikulášova učení o církvi a svátostech podle polemiky „Contra rectorem de Corbach“. Konstatuje, že Mikulášova eklesiologie nenese stopy viklefishmu, nýbrž že je prohloubením pojetí církve, jaké nacházíme u Fridricha Eppingeho. Cegna cituje (*Appunti* 1971, str. 14) pasáž z tohoto Mikulášova učitele „Societas ipsorum sanctorum secundum Augustinum... et solum talium est corpus Christi mysticum“. Chci zde upozornit, že tento odstavec o augustinském pojetí církve je locus communis u řady husitských a předhusitských autorů (objevuje se u Husa — *Tractatus de ecclesia*, ed. Thomson, str. 213: „... et preter istam triplicem comunicacionem est comunio, que est conver-

sacio christianorum bonorum et malorum, sicut *prime tres sunt solum bonorum hominum*, et istam quartam mundi homines magis pensant“) a že má konstitutivní význam zejména v nauce Matěje z Janova (Regulae Veteris et Novi Testamenti, sv. V, str. 30–31, viz J. Nechutová, K předhusitské a Husově eklesiologii, SPFFBU B 19, 1972, str. 97–98). Jestli – podle Cegni – je církev u Mikuláše shromážděním „salvati“ a „salvandi“, je toto pojetí podle mého názoru totožné s Janovým pojmem neinstitutionální církve (J. Nechutová, o. c.). Tuto příbuznost ostatně naznačuje i Cegnovo konstatování, že „Nicola trasferisce sul piano organizzativo della Chiesa quel senso comunitario“ (Istanze, str. 295). Cegna ale dokazuje, že u Mikuláše se termín *salvandi* objevuje ve funkci pojmu *praedestinati*; větší pozornost věnoval predestinační nauce v citovaných státech „Predestinazione ed escatologismo“ (str. 9 až 15) a „L'Ussitismo Piemontese“ (str. 58–61): své závěry o této stránce nauky drážďanského mistra buduje zejména na jeho traktátu „De purgatorio“ (je ovšem známo, že tento spisek je prostřednictvím Husova kázání „Dixit Martha“ závislý na Viklefovi). Dovojuje, že mezi Viklefovým a Mikulášovým učením o predestinaci je zásadní rozdíl: „mentre il primo è condotto al predestinazionismo assoluto dalle sue basi di filosofo scolastico realista..., in Nicola acuto esegesa e deciso canonista la realtà di una elezione immutabile viene dalla lettera ai Romani..., interpretata alla luce di glosse e di Agostino o Pseudo Agostino“ (Predestinazione ed escatologismo, str. 15). Zde je třeba klást si otázku, lze-li nazývat tuto složku Mikulášova učení predestinační naukou. U Mikuláše je tomu vskutku jinak než u Husa nebo u Viklefa – ale je možno mluvit pro tzv. první reformaci o jiné predestinaci než viklefské? Proč bychom pak nenazvali predestinačním i učení Matěje z Janova, který se svým častým zdůrazňováním úlohy „sancti“ v pravé církvi velmi blíží tomu, co píše Cegna o predestinaci u Mikuláše z Drážďan? Na základě studia Janovy nauky o církvi nemohu akceptovat první část Cegnova konstatování, totiž že „Nicola si muove in un predestinazionismo che non e nella tradizione prussita e nemmeno in Hus“ (tamtéž), aniž bych chtěla naznačovat závislost Mikulášovu na českém předhusitském myšlení v této věci: jedná se zřejmě jen o celou augustinskou eklesiologickou tradici, jejíž recepce je vlastní celé české první reformaci, a z níž ovšem vyšel i Viklef.

Z těchto důvodů nemohu prozatím opustit své tvrzení o nepřítomnosti predestinační teorie v učení Mikuláše z Drážďan (Misto Mikuláše z Drážďan v raném reformáčním myšlení, Praha 1967, str. 38 n.) a domnívám se, že predestinační učení toho druhu, o němž píše Cegna, nevyklučuje nezbytně valdenskou inspiraci Mikulášovu. Ve své první studii o drážďanském husitovi (Istanze religiose e sociali), kde ještě nedospěl k názoru, že Mikuláš učil predestinaci, Cegna píše, navazuje na dlouho a různě řešenou otázku Mikulášova, případně valdenského původu: „... *appare sempre più probabile se non certo il Valdismo del Maestro di Dresda*“ (str. 310), „*proprio secondo il più genuino spirito valdese egli crede all'unità indiscindibile della Chiesa...*“ (str. 314), „*Maestro di Dresda, indubbiamente pregno di spirito valdese...*“ (str. 315), zatímco v dalších kategoricky zdůrazňuje nemožnost Mikulášova valdenského původu a výchovy právě proto, že „*la predestinazione lo stacca dal Valdismo che fin dalle sue origini si batte contro questo ingrato dogma cattolico e cataro*“ (L'Ussitismo Piemontese, str. 58; srov. Appunti 1971, str. 26). Ježto podle mého názoru není možno o zjištění Mikulášovy predestinační nauky – aspoň ne toho typu, jaký by vylučoval valdenský prvek – mluvit jako o hotové věci, nelze patrně prozatím přijmout ani tento Cegnův důvod k odmítnání Mikulášova valdenského původu. Ostatně by tento původ nebyl nijak v rozporu s kanonistickým vzděláním, jehož se Mikulášovi dostalo (a s kanonickým právem zachází velmi neortodoxně) a posléze – Cegnou citovaná Mikulášova *protestatio* (Appunti 1971, str. 27), jsouc povinným locus, rovněž nijak nedosvědčuje „la cattolicità romana di Nicola, almeno nella sua prima educazione“. – Cegna těmito hypotézami a svou argumentací uvedl diskusi o ideovém zázemí, z něhož Mikuláš vyšel, do nové fáze a na vyšší úroveň; sám však mluví spíše o hypotézách než o definitivních závěrech a nepochybně je třeba věnovat jeho vývodům v dalším mikulášovském bádání pozornost a brát v úvahu jeho hypotézy, jež už nebude možno obcházet.

Další hypotézou, jejíž přijetí by znamenalo dosti podstatnou změnu v našich dosavadních znalostech o postavě Mikuláše z Drážďan, je Cegnův názor, že spis „*Querite primum regnum Dei*“, o jehož autorství dodnes nikdo nezapochyboval, není Mikulášovým vlastním dílem (Istanze, str. 301 n.; Appunti 1972, str. 24). Ačkoli zde Cegna, jako i leckde jinde, vychází podle mého názoru příliš dogmaticky z myšlen-

kového obsahu traktátu „De purgatorio“, jež se mu tak stává měřítkem všech ostatních Mikulášových děl, ačkoli — opět podle mého názoru — neprávem relativizuje apel na zásah světské moci v „Querite“ a ačkoli nedostatek důrazu na absolutní chudobu v tomto textu proti Mikulášovým spisům „Consuetudo“ a „Tabule“ by bylo možno přičítat různosti účelů, k nimž ony spisy vznikaly, přece se domnívám, zejména s ohledem na velmi podezřelou vnější stavbu této řady kázání („Querite“), že Cegnova hypotéza o tomto textu jako o pozdějším viklefském zpracování Mikulášových kázání některým utrakvistickým autorem může být velmi solidním základem k řešení problémů, před něž nás „Querite primum“ staví. Vztah tohoto spisu k jiným, nepochybně Mikulášovým dílům bude tedy nutno zkoumat dále a zevrubněji.

Mohla zde být věnována pozornost jen některým aspektům Cegnovy práce: zabývala jsem se jeho názory na Mikulášovu eklesiologii (predestinace), na jeho valdenský původ a na autorství spisu „Querite primum“. Tím však zdaleka není vyčerpán celý Cegnův přínos k osvětlení celkového obrazu Mikulášovy osobnosti, ať už tento přínos spočívá v autorově práci heuristické nebo interpretační. Cegna se chce zabývat v první řadě Mikulášovou sociální teologií, a je třeba říci, že jeho metoda i způsob podání výsledků svědčí o autorovi jako o pokrokovém badateli, který je si vědom komplikované prostředkované souvislosti náboženského výrazu (ideologie) se sociální skutečností (např. Istanze, str. 304–305; Appunti 1972, str. 11–12 aj.). Velmi podnětné jsou jeho poznámky o Mikulášově vztahu k požadavku naprosté chudoby a k manuální práci (Istanze, str. 293; Appunti 1972, str. 27); jako desideratum, které se ovšem netýká jen Cegni, ale všech, kteří jsme se Mikulášovou naukou zabývali, bych v této souvislosti uvedla studium nebo aspoň přihlídnutí k Mikulášovu traktátu „De usura“ (u Cegni postrádáme odkaz naň např. v Appunti 1972, str. 28). Napříště bude při jakémkoli bádání o Mikuláši z Drážďan třeba brát v úvahu Cegnovy objevné poznámky o Mikulášově vztahu k literární činnosti Johanna von Marienwerder (Appunti 1972, str. 14 n.) a o Mikulášově prameni apokryfních prorocství sv. Hildegardy (Predestinazione, str. 25–27; Appunti 1972, str. 40–41).

V závěru studie „Appunti su Valdismo e Ussitismo“ podává Cegna Mikulášovu charakteristiku dvakrát (str. 31, 42) různými slovy. Výsledkem jeho bádání je podle nich hluboce změněný obraz Mikulášovy osobnosti proti pojetí tohoto myslitele u amerického historika H. Kaminského (Cegna se odvolává na jeho „A History of the Hussite Revolution“, Berkeley—Los Angeles 1967). Podle Cegni před sebou máme originální sociální teologii, budovanou především na základě práce s kanonickým právem, nový myšlenkový systém, zřetelně odlišný od myšlení předchůdců, současnůků i žáků. Máme před sebou postavu plnou rozporů („è l'uomo della legge interiore assunta a valore etico universale, ma con prudentissima cautela; è l'uomo che pur nell'ardore polemico sa rispettare chi sbaglia in buona fede, e venera Hus anche se è ben lontano dal suo programma ideologico. È maestro di radicalismo, senza essere un agitatore di masse e senza essere un dogmatico; è pacifista, pur proponendo principi eversivi dell'ordine sociale costituito sull'ingiustizia...“), která nám dává klíč k rozporům i k rovnováze jednotlivých prvků v tábořské revoluci i v italském valdenství. I když o typu rozporů Mikulášovy postavy by bylo možno diskutovat, je nutné dát Cegnovi za pravdu v tom, že si bez Mikuláše nevysvětlíme mnohé z pozdějšího vývoje táborství i valdenství.

Jana Nechutová